

Çeviride Belirleyici Olan Alıcı Taraftır

Turgay KURULTAY*

Türkçe edebiyattan dünya dillerine, özellikle de Batı dillerine çeviriler, dolayısıyla edebiyatımızın dışarıda tanınırlığı bugün de sınırlı; özellikle de İngiliz, Amerikan, Rus, Alman vd. ülke edebiyatlarının bizdeki yaygınlığı ile kıyaslandığında fark çok açık. Bununla birlikte son dönemlerde önemli bir güçlenme de görülüyor. Orhan Pamuk'un Nobel edebiyat ödülü almasına da koşut bir ilgi artışı çok açık. Ama benzer bir gelişmenin Türkiye kökenli çocuk ve gençlik edebiyatında olduğunu görmüyoruz. Bazı tekil örneklerden hareketle bir kıpırdanma olduğundan belki söz edilebilirse de Türk ÇGE bugün de neredeyse tamamen kendi içine kapalı durumda.

Şimdiye kadar Türkçeden başka dillere çevrilen metinlerin niteliğine bakıldığında dar bir seçim kendini gösteriyor. Masallar, halk hikâyeleri (örneğin Nasreddin Hoca) farklı ülkelerin edebiyat repertuarında öteden beri belli bir karşılık buluyor (bu arada Bin Bir Gece Masalları'nın toplu olarak yazılı halinin de bize Batı üzerinden çeviriyle geldiğini hatırlayalım.)

Çeviri bağlamında ÇGE'da dikkat çeken bir örneğe bakarsak: Cahit Uçuk'un *Türk İkipleri* kitabının 1956'da İngilizcede yayınlanmış olmasını, yazar olarak Cahit Uçuk'a ilgi gösterilmesi olarak yorumlamak gerçekçi olmaz. Bu "çeviri" İngiliz yayınevi Cape'in uluslararası bir dizi yapma projesinin parçası olarak sipariş bir çalışmadır. Bu tür yayınların çıkması bir ülke edebiyatına, onun yazarlarının kalemine ilgi duyulduğunun göstergesi olmuyor. Genel edebiyatta belli yazarlarımıza (Nazım Hikmet, Yaşar Kemal, Aziz Nesin gibi) belli dönemlerde ilgi duyulurken ÇGE'da bu nitelikte belli isimleri örnek veremiyoruz. Var olan çeviriler sınırlı amaçlı veya özel bağlantılar üzerinden gerçekleşen girişimler olarak kalıyor.

Bu arada TEDA programı (Türk edebiyatının dışa açılması) kapsamında çocuk kitaplarının çokluğu dikkat çekicidir. Özellikle Almanya örneğinde, 2008 Frankfurt Kitap Fuarı'nın arifesinde Türkçeden çevrilen çocuk kitaplarının sayısında bir patlama görüldü. Ancak bu yayınların büyük bölümü Almanya'daki Türkiye kökenli çocuklara seslenen iki dilli kitaplardı, tamamına yakını da yine Almanya'daki Türk toplumu bağlantılı yayınevlerinden çıktı. Bu yayınları da Almanya toplumunun dışında elbette göremeyiz, ama neyin göstergesi olduğunu gerçekçi değerlendirmek durumundayız. Türkiye'nin toplumsal ve kültürel yaşamının Alman çocuklarına aktarılmasına yönelik çok yayın var, ama bunlar da Türkçeden çeviriler değil, birçok örnekte görüldüğü üzere Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli genç yazar kuşağının kitapları. İsviçre'deki Baobab Books gibi, esas amacı ÇGE'da uluslararasılığı güçlendirmeyi misyon edinmiş yayıncılardan çıkan kitaplar da çok önemli bir katkı, ama bunlar da merkeze oturmayan girişimler.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi.

Teşvik mekanizmalarının bir ülkede edebiyat ilgisinin eksenini değiştireceği kanısında değilim, ama belli nişlerin iyi değerlendirilmesi, ilginin artırılması gibi etkiler yapabilir. Özellikle de Baobab Books gibi kuruluşların girişimleri yeni açılımlar için çıkış noktası olabilir. TEDA'nın bu yönde etki yapması için daha seçici davranılması ve diğer ülkelerdeki güçlü yayınevlerinin ilgisini çekecek uygulamalara yönelmesi gerektiğini düşünüyorum. Büyük beklentilere girmeden bu yönde yapılabilecek şeyler var. Bugün Türkiye'de çağdaş ÇGE'nin yaklaşımlarını edinmiş, bunu yerel konularla ve kültürel arka planla ilişkilendirerek anlatan kalemi güçlü yazarlar var; iyi bağlantılar kurularak ve teşvik mekanizmalarıyla da desteklenerek daha görülür işler yapılması mümkün. Ancak "Çeviriler Türkiye'de de modern, gelişmiş bir ÇGE olduğunu göstermeli ve biz nasıl onlardan çeviri yapıyorsak onlar da bizden çeviri yapmalı." türünden şöyle bir bakışı açısından da uzak durmak gerek. Çevirinin öncelikle okurlar için yapıldığını ve başka ülkelerin okurlarına buradan doğrudan seslenme, yayın politikası belirleme gibi bir çabanın anlamlı sonuçlar vermeyeceğini bilmek gerek. Bizdeki ÇGE'nin gelişimi için önemli olan şeyler, başka ülkelerin edebiyat gündemlerine doğrudan aktarılamaz. Bu gerçekçi bakışı benimsediğimde bizim edebiyat örneklerimizdeki değerleri de yurt dışında daha iyi tanıtır hale gelebiliriz.

ÇGE ve çeviri ilişkisi konusunda genel olarak söylenebilecek bir şey de şu: Bu alanda çevrilmek üzere metin seçilmesinin etkenleri farklı. Kuşkusuz, farklı ülkelerin klasik metinlerinin çevirileri burada da yaygın. ÇGE'nde da bir ortak edebiyat alanı olarak bir "dünya edebiyatı"ndan söz etmek mümkün. Ama öte yandan yazar olarak belli bir uluslararası ilgi çekmek, "edebiyatta yeni tarz", "yeni soluk" gibi değerlendirmeleri ÇGE yapmak genelde daha zor. Özellikle de ülkemizdeki ÇGE'nin iyi örneklerinin bu anlamda uluslararası düzeyde dikkat çekmesini ne kadar bekleyebiliriz... Bir diğer zorluk başka ülkenin edebiyat örneklerindeki yerel unsurları çocuk okurun ayırt etmesinin zorluğu. Metin yerel unsurları tanıtmaya amacıyla kaleme alınmamışsa, tam da yerel unsurlar doğal ortamın gereği olarak edebiyat metninde yeni bir bakışla işleniyorsa bu tür metinlerin çevirisiyle farklı ülkelerin çocuklarına seslenmek zorlaşıyor. Burada çevirmen ve yazar etkileşimi özellikle önem kazanıyor.

Bugün dünyanın küreselleşmesiyle birlikte eğitimde ve kültür politikalarında giderek daha fazla vurgulanan kültürler arası ve çok kültürlülük bağlamında da belli bir algı kanalının açıldığı ve bunun çevirilere dönük bir ilgi artışına neden olduğu görülüyor. Bu da Türkçeden de daha fazla çeviri için bir zemin sunuyor. Ama tabii yine yerelliğin alıcısı olduğu ölçüde açılan bir kanal bu da. Oysa tam da yerel nitelikleri, gelişkin estetik değerler buluşturan örnekler kültürler arası etkileşimi de artırmaya adaydır.